

Määritelmiä

Keto: Kuiva niitty, jonka lajisto on hyötynyt laidunnuksesta ja niitosta tai tallaamisesta.

Niitty: Vuosisatoja jatkuneen niittytalouden tuloksena syntynyt luonnonalue, jonka lajisto on sopeutunut kestämaan niittoa ja selviää kilpailussa vain niukkaravinteisella maaperällä.

Perinnebiotooppi: Perinteisten maankäyttömuotojen muovaama luonnonalue, yleensä niitty tai laidun. Osa maaseudun perinnemaisemaa.

Perinnemaisema: Perinteisten maankäyttötapojen synnyttämä maisema, voi sisältää myös alkutuotantoon liittyneitä tai liittyviä rakennuksia tai rakenteita.

Umpeenkasvu: Niiton tai laidunnuksen loputtua esim. niityn muuttuminen vaiheittain metsäksi.

Lisätietoa perinnemaiseman hoidosta:

Borg, P. : Luonnon ja maiseman hoidon opas. WSOY 1983

Hagelberg, E., Härjämäki, K. ja Laakso, M. : Työtä perinnemaisemien hyväksi. Varsinais-Suomen luonnonsuojelupiiri ry 2003

Heikkilä, K., Borg, P. ja Tarvainen, A. : Ketojen ja niittyjen hoito-opas. Suomen Luonnonsuojeluliitto ry 1996

Jääskeläinen, E. (toim.) : Perinnebiotooppien hoidon ohjevihkoset -sarja. Maa- ja metsätalousministeriö ja Suomen Ympäristökeskus 2003.
www.mmm.fi/perinnebiotoopit

Korpilo, B. : Eläimet luonnon ja maiseman hoitajina. Maa- ja metsätalousministeriö, Maaseutukeskus 1997

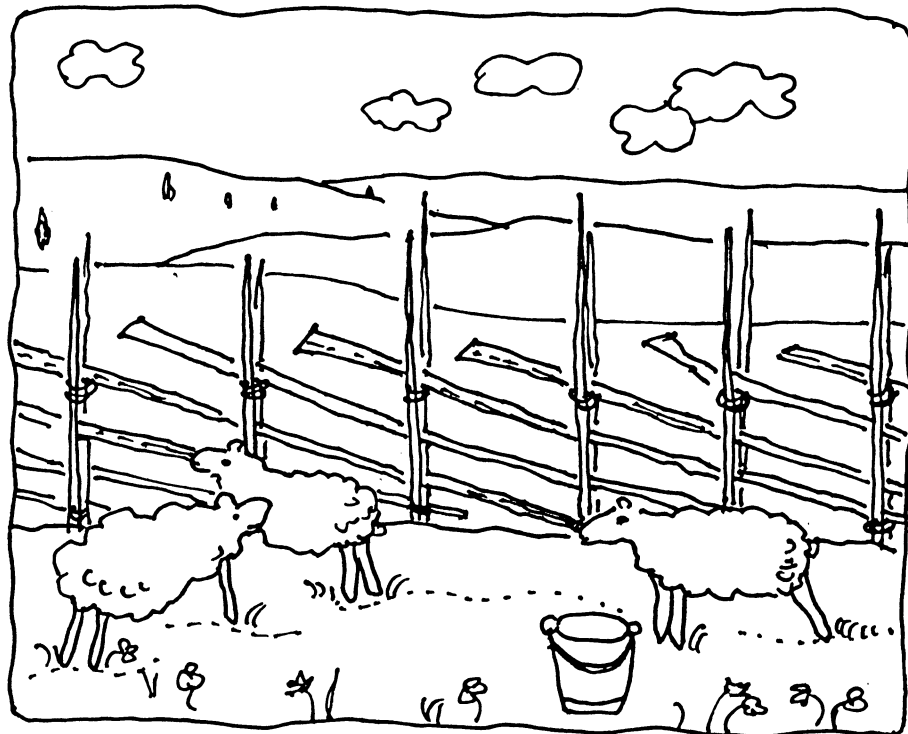
Partanen, H. ym. (toim.) ja Ikävalko, P. : Riukuaita ja pärekatto. Opas perinteisestä rakentamisesta. Maa- ja kotitalousnaisten Keskus. Tilaukset: Anne-Mari Jouppila, 0400-367 675, a-m.jouppila@pp.inet.fi

Pouta, E. ja Heikkilä, M. (toim.): Virkistysalueiden suunnittelu ja hoito. Ympäristöministeriö 1998

Priha, M. (toim.) ja Borg, O. : Kulutus. Perinnebiotooppien hoitokortti -sarja. Suomen Ympäristökeskus ja Maa- ja metsätalousministeriö 2003.
www.mmm.fi/perinnebiotoopit

Pälkäs, O. (toim.): Keto-opas. Suomen Luonnonsuojeluliitto ry 1993

Kummottis? Maisemanhoidon taitokoulu

Riukuaita

Paimion seudun ympäristöyhdistys

Kummottis?-vihkoset:

**Kulotus
Niitto
Raivaus
Riukuaita**

Riukuaita

Toimitus: Viri Teppo-Pärnä ja Olli Borg

Teksti: Viri Teppo-Pärnä

Piirrokset: Viri Teppo-Pärnä

Julkaisija: Paimion seudun ympäristöyhdistys 2004

Tukijat: Suomen Luonnonsuojelun Säätiö ja Varsinais-Suomen

taidetoimikunta

Yhteystiedot: olli.borg@luukku.com, viri.teppo-parna@kolumbus.fi

Jos aidasmateriaali ja pystyseipäät on jo hankittu, tarvitaan vielä:

Seipäiden teroitukseen kirves

Seipäiden hiilestykseseen nuotiopaikka

Vitsasmetsään puukko (kärkisilmun halkaisuun) ja vesuri (näreen katkaisuun)

Aidasten aisaukseen vino pukki tai muu tuki, kuorimarauta

Aidasten halkomiseen halkaisulaite tai kaksi kirvestä taitavine käyttäjiineen

Vitsasten tuoreena pitämiseen esim. puro tai joki (kiinnitä narulla sidottu vitsaskimppu pitävästi), suuri allas tai märkää heinää ja vaatteita

Vitsasten ohentamiseen terävä puukko

Seipäiden pystytykseen rautakanki

Mielellään joku neuvonantaja tai työn vetäjä, joka on joskus ollut mukana aita pystyttämässä

Rukkasia, laastaria...

Oman seudun tyypillinen aitamalli (maastosta tai kotiseutukirjasta, valokuva-arkistoista)

Riukuaita on ympäristönystävän toiveiden täyttymys:

Se sopii maaseutumaisemaan.

Se tehdään pitkäikäiseksi.

Siihen käytetään oman paikkakunnan puuta.

Sitä voi hoitaa ja "parsia".

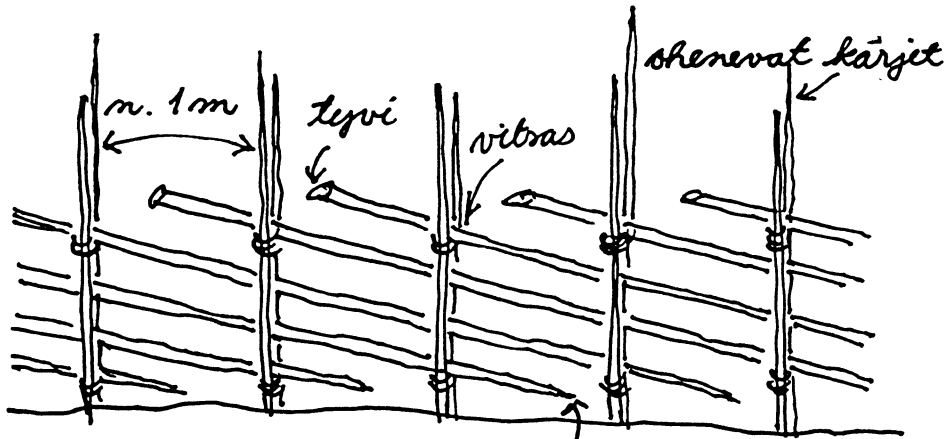
Muista vielä:

Nauloilla koottu aita ei ole perinteinen riukuaita.

Riukuaitaa ei tehdä heinäseipäistä.

Kun työstät riukuaita-aineksia, ajattele myös tulevaa paikkausta ja tee vähän ylimääräisiäkin seipäitä ja riukuja valmiiksi varastoon.

Aitaa hoidetaan niittämällä (esim. sirpillä) tai repimällä ruoho pois aidan alta aitaa kostuttamasta ja lahottamasta.

*Aita, joka pitää
lampaan juuri ja juuri...
latva*

Kuusesta tehdyn vitsaksen sitominen aloitetaan solmimalla pehmeä latva solmulle - tupsu jää koristukseksi. Vitsasta kierretään kahden seipään ympäri kahdeksikoksi, ja samalla sitä väännetään niin, että "nahkapuoli" jää aina ulospäin. Lopuksi jäykkä loppupää työnnetään pystyseipäiden väliin lukitsemaan sidos.

Aita ei pysy kunnolla pystyssä, ellei sitä tueta. Ns. varokkaat eli vinot, lyhyehköt kuusiseipäät työnnetään seiväsparin ja aidasten väliin ja sidotaan omalla vitsaksellaan. Aitaa voidaan tukea vinotuilla esimerkiksi joka toisen seiväsparin kohdalla, vuoronperään kummaltakin puolelta aitaa.

Riukuaitaa on hauska tehdä talkoilla. Kun tehdään oikein pitkä osuus riukuaitaa, talkoita tarvitaan useita: yhdet talkoot seipäiden aisaamiseen, teroittamiseen ja hiilestykseen, toiset aidaspuiden muokkaamiseen ja kolmannet vitsasten hakemiseen. Aidaspuu- ja seivästalkoot voivat olla aidantekoa edeltävänäkin vuonna, kunhan puut säilytetään hyvissä, kuivissa olosuhteissa. Neljänsissä talkoissa, pystytyksessä, nautiskellaan sitten omien käsien tuotoksesta. Paras hetki on tietysti se, kun uutta aitaa pälyilee ihmeissään oleva lammaskatras!

RIUKUAITA

Taustaa

Metsän antimista ilman sahaa kootulla perinteisellä, ohuista puista tehdyllä aidalla on monta nimeä ja monta mallia, käyttötarkoituksesta ja paikkakunnasta riippuen. Nimitys pisteaita liittyy usein lyhytjuoksuiseen eli lyhyistä, melko pystyistä riu'usta tehtyyn aitaan. Tässä vihkosessa käytetään yleisnimeä riukuaita. Tarkemmin esiteltävä aitatyyppi on ns. pitkäjuoksuinen, tyypiltään läntinen.

Riukuaita kertoo elinkeinonjämme historiasta. Jo esihistoriallisena aikana riistaa johdettiin pyydykseen alkeellisilla riukuaidoilla. Riukuaidalla suojattiin myös pihat ja tuon ajan pienet pellot villieläimiltä ja vapaana käyskentelevältä karjalta. Karjatalouden kehityksen myötä riukuaidat valloittivat kulttuurimaiseman, sillä niillä rajattiin laitumet ja laidunlohkot. Laaja käyttö loppui teollisen piikkilangan tulon 1900-luvun alussa.

Riukuaita on ympäristönystävän toiveiden täyttymys: se sopii maaseutu-maisemaan, se tehdään pitkäikäiseksi ja siihen käytetään oman paikkakunnan puuta. Riukuaita on ns. kestävän kehityksen mukainen myös siksi, että sitä voi hoitaa ja "parsia". Aitaa voi korjailta uusimalla vain huonokuntoiset osat.

Riukuaidan tekemiseen ei vaadita erikoisosaamista, vain hiukan niksejä. Pitää oppia aisaamaan, hiilestämään ja vääntämään vitsaksia. Riukuaita koostuu pystyistä seiväspareista, joiden väliin sidotaan puuaineisilla sidoksilla eli vitsaksilla varsinainen aidan seinämä, aitariu't eli aidakset. Aidakset ovat kaltevassa asennossa, ja niiden vinous vaihtelee eri puolilla maata. Kannattaa katsoa vanhoja kuvia albumeista ja kotiseutuhistoriasta sekä etsiskellä maastosta vanhaa aitaa malliksi; maatuvastakin aidasta näkee rakentamisperiaatteen.

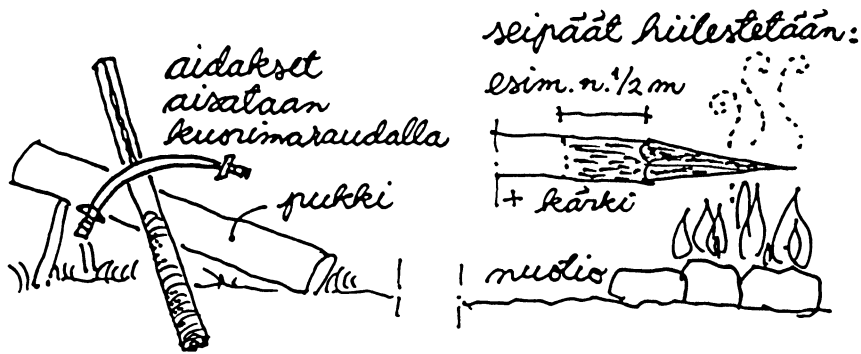
Seipäät ja aidakset

Pystyseipäät tehdään havupuusta, mieluiten kuusesta. Seipäät ovat ohuehkoja ja parin metrin mittaisia. Rankaa kuoritaan kolmelta taholta päästä päähän eli puut aisataan. Maahan joutuvat päät teroitetaan ja hiilestetään hiilipintaisiksi nuotiossa. Tällä luonnonmukaisella keinolla hidastetaan seipään lahoamista - lahottajasienet eivät viihdy hiilessä.

Aidakset on aina tehty siitä puusta, jota helpoimmin on saatavilla. Parasta materiaalia ovat haapa ja kuusi. Sopiva pituus on nelisen metriä. Erityisesti haapa on luja materiaali. Sen oikea käsittely on kuitenkin tärkeää: kuorellinen haapa lahoaa nopeasti, mutta kuivuneesta haavasta tulee tuoretta lujempaa, "kivikovaa" ja kestäväää. Niinpä aidaspuut aisataan kuten pystyseipäät. Työkaluna on kuorimarauta, tukena esim. pukki tai puu. Vesuriakin voi käyttää samalla otteella kuin kuorimarautaa.

Ohuet rungot voidaan käyttää sellaisenaan. Isommat rungot halkaistaan kahtia. Perinteinen halkaiseminen vaatii kahta taitavaa kirveenkäyttäjää. Nyt työtä helpottaa uusi keksintö, laite, joka varsinaisesti on tarkoitettu polttopuiden halkomiseen. Se on kuin kiilan, rautakangen ja putken yhdistelmä, ja halkominen onnistuu vasta-alkajaltakin.

Halottavat puut aisataan tai kuoritaan vasta halkomisen jälkeen, sillä kuoreton puu on liukas, hankala käsitellä.

Vitsakset

Pystyseipäiden ja niiden väliin tulevien aidasten lisäksi tarvitaan vitsaksi sitomaan erilliset puut kestäväksi aidaksi. Vitsas on ikään kuin puista köyttä. Se on tietysti mahdollisimman kestäväää ja joustavaa puuainesta. Vitsaksiksi on käytetty taipuisaa pihlajaa, kuusen oksaa ja pientä kuusennärettä. Kuusi on vitsaksena pihlajaa kestävämpi. Näre on helpoimmin saatava vitsasaines. Sopivin puu on tiheässä kasvanut ja siis ohut ja hento-oksainen, mieluiten myös vähäoksainen, ja se ulottuu suunnilleen leukaan asti (n. 1,5 m). Lähdetään siis metsään.

Kuusen pehmeä kärki halkaistaan puukon kärjellä. Sitten hanskasormet töihin! Latvakärjen puolikkaita hivutetaan erilleen, jolloin halkeama syvenee. Otetta muutetaan työn edistymisen mukaan: sormet syöttävät puun puolikkaita kainaloiden ali. Työn aikana joutuu kiertämään puuta, puun kasvun mukaan. Keskeltä löytyy luontainen halkeamalinja, mutta oksakohdissa voi käyttää puukkoa apuna. Voimaa ei tarvita, vaan malttia "kuunnella" puun kasvutapaa. Aluksi syntyy paljon suttua, mutta taito karttuu tehdessä.

Helpointa työ on alkukesästä, kun nesteet kiertävät puussa. Näreen puolikkaat katkaistaan tyvestä vesurilla ja karsitaan. Latvatupsu säästetään. Puun kuoren vioittumista varotaan, sillä pinnan pitäisi säilyä ehjänä aina aitaan asti. Metsästä - maanomistajan luvalla - hankitut vitsakset täytyy pitää kosteina, jotta ne eivät katkeaisi taivutettaessa. Ne pistetään likoon, vaikkapa ojaan, tai kiedotaan märkiin vaatteisiin pressun alle. Vitsaksia voi myös pehmentää keittämällä niitä padassa. Aidan ääressä vitsasta vielä ohennellaan puukolla ja norjistetaan somin, kunnes alkaa hauskin työ, vitsaksen vääntäminen.

Pystytys

Aitatalokoiden alkajaisiksi lyödään seiväsparit lujasti maahan. Seipäiden etäisyydeksi valitaan väli, johon aidakset juuri ja juuri mahtuvat. Nelimetrisistä aidaksista tehtävään aitaan tarvitaan seiväspareja noin metrin välein. Lampaan pitävään aitaan riittää kaksi vitsassidosta seiväsparia kohti, silloin aidassa on neljä-viisi vinoa aidasta päällekkäin. Jokainen aidas kulkee (teoriassa) neljän seiväsparin läpi ja on tuettu vitsaksella alku- ja loppupäästään. Tällaisesta aidasta tulee melko matala. Itselle sopivan aidan mallin joutuu selvittämään kaavakuvalla. Mitä korkeampi ja tiuhempi aita, sen enemmän tarvitaan vitsaksiakin seiväsparia kohti. Aidakset asetetaan latvapuoli maahan päin.